

**АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ
УКРАЇНСЬКОГО
СЛОВОТВОРУ**

значенням почуття в українській мові.....	303
Олена Пелехата (Івано-Франківськ). Категорія Nomina loci в слов'янському мовознавстві.....	307
Любов Коржик (Івано-Франківськ). Структура і семантика відприкметникових словотвірних ланцюжків української мови.....	312
Надія Дідух (Львів). Структура словотвірних гнізд з вершинами високий-низький.....	322
Юлія Манохіна (Харків). Словотвірний тип N абстр. → N конкр. в парадигмі лексико-семантичного способу словотвору.....	328
Володимир Олексенко (Херсон). Словотвірна категорія протилежності у сучасній українській мові.....	333
Ірина Джочка (Івано-Франківськ). Реалізація словотворчого потенціалу дієсловами конкретної фізичної дії з семантикою створення об'єкта.....	341
Роман Бачкур (Івано-Франківськ). Структура словотвірних парадигм іменників на позначення свійських тварин.....	354
Людмила Турик (Луцьк). До питання про словотвірні типи українських перформативів.....	365

ІСТОРІЯ СЛОВОТВОРУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Петро Білоусенко (Запоріжжя). З історії словотвірної модифікації (суфікс -иця).....	370
Віктор Мойсієнко (Житомир). Із спостережень над іменним словотвором в актовій книзі Житомирського гродського уряду 1611 року.....	387
Ольга Кровицька (Львів). Nomina personalia у суспільно-політичному лексиконі XVI-XVIII ст.: особливості словотворення.....	391
Марія Брус (Івано-Франківськ). Словотвірна семантика фемінітивів української мови XVI-XVII століття.....	403
Світлана Семенюк (Запоріжжя). Суфікс-закінчення -а в іменниках з модифікаційним значенням жіночої статі (кінець XVIII-XX ст.).....	413
Уляна Штанденко (Київ). Словотвір дієслів з суфіксом -а- (-ѣ-) у староукраїнській мові XIV-XVIII ст. (відсубстантивні деривати).....	423
Тетяна Савела (Запоріжжя). З історії творення складнонульсуфіксальних зоологічних назв в українській мові.....	440
Любов Стовбур (Запоріжжя). Деривати з конфіксом су-...-Ø в історії української мови.....	445

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ:

- АК – Авторська картотека.
Булика – Булыка А.М. Даўнія запазычанні беларускай мовы. – Мінск, 1972.
ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В 7-ми тт. – К., 1982–1989. – Т. 1-3.
КІС – Картотека “Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.”
К.Т. – Картотека “Історичного словника українського языка” за ред. проф. Є.Тимченка.
Ф. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка /Пер. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. – М., 1964–1973. – Т. 1-4.
Br. – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa, 1957.

Марія БРУС (Івано-Франківськ)

СЛОВОТВІРНА СЕМАНТИКА ФЕМІНІТИВІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XVI-XVII СТОЛІТТЯ

Словотвірне значення як складова частина семантичної структури похідних слів трактується у мовознавстві неоднозначно [2: 28-37; 9: 5-7; 10: 148; 8: 135]. Проте якої б інтерпретації воно не набувало, характерною об'єднувальною рисою усіх дефініцій словотвірного значення залишається виражена або прихована вказівка на семантичне співвідношення між похідним і твірним словами [2: 29]. Вслід за В.В.Грецуком, вважаємо, що словотвірним значенням виступає “усталена й типізована в мовній свідомості на базі узагальнення регулярно повторюваних відношень між однорідними похідними словами та їх твірними семантична категоріальна величина, складно структурована відповідно до внутрішніх різновидів деривації, із закріпленими за нею мовною практикою словотвірними формантами, яка служить засобом субкатегоризації або перекатегоризації частиномовного значення” [2: 36].

Загальноприйнято у словотвірній семантиці виділяти такі різновиди дериватів за значенням: мутаційні, транспозиційні і модифікаційні [11: 196-200; 6: 33-35; 2: 32-37].

З названих різновидів словотвірних значень особові фемінітиви реалізують модифікаційні та мутаційні значення.

Модифікація і мутація відображають один із загальних типів семантичних розрізень між твірними і похідними словами – лексичну деривацію [5].

Основним видом семантичних зв'язків між вивідними словами і найменуваннями жінок є модифікація. Модифікаційна деривація іменників зі значенням особи жіночої статі являє собою словотворчий процес, у якому твірне слово набуває додаткової ознаки фемінітивності. Характерною її особливістю є обов'язковий збіг частиномовної належності мотивувальних і мотивованих слів. Твірні слова і похідні фемінітиви спільні за семантикою. Їм властивий спільний об'єкт номінації – особа за відношенням, станом тощо, проте означення її здійснюється з допомогою різних, але співвідносних, словотворчих засобів у межах однієї і тієї ж частини мови. Напр., іменник *опекунок* позначає особу за тією ознакою, що й слово *опекун* – за ставленням до людей, але він характеризується певною семантичною відмінністю від останньої назви, зокрема позначає особу іншої статі – жіночої. Отже, у модифікаційних фемінітивах до значення їх мотивувальних слів додається ознака жіночої статі. Модифікуючою ознакою у процесі деривації фемінітивів може бути й суб'єктивна оцінка особи, зокрема гіпокористичність, напр.: *сестра* - *сестричка*.

Таким чином, модифікаційний тип лексичної деривації фемінітивів представляють неоднакові за словотвірним значенням похідні. Відповідно до характеру модифікації значення твірних слів певними словотворчими формантами, вони поділяються на номінативні модифіканти зі значенням "жіночість" і стилістичні модифіканти зі значенням "гіпокористичність".

Переважна частина особових фемінітивів має словотвірне значення жіночості. Виникнення його зумовлене створенням жіночого відповідника до чоловічої назви. Формування словотвірного значення жіночості відбувається з допомогою суфіксів -к-а, -иц-а, -ниц-а, -овиц-а, -ин-я, -ьї-а тощо, префіксів пра-, по- та конфікса на-...-иц-а, напр.: *сукцесор* - *сукцесорка* (К.ССУМ), *облюбеник* - *облюбениця* (АрхЮЗР, 8, III, 302), *повелитель* - *повелительниця* (К.ССУМ), *грек* - *грекиня* (ЖКВ. 405), *отрок* - *отроковиця* (Тр., к), *игумен* - *игуменья* (АЮЗР, 2, 54), *баба* - *прапрабаба*, *сестра* - *посестра* "однодумниця" (К.ССУМ), *дочер* - *надчерица* (К.ІСТ).

Невелика кількість фемінітивів реалізує модифікаційне значення гіпокористичності. Це словотвірне значення

виявляється у процесі творення дериватів з емоційно-експресивним відтінком, внаслідок ускладнення твірного слова вираженням суб'єктивного ставлення мовця до жінки. У формуванні його беруть участь суфікси: *-енк-а*, *-очк-а*, *-ичк-а*, *-ус-я*, *-уньк-а* тощо, напр.: *пани* - *паненка* (ІКА, 420), *жонка* - *жоночка* (КВ, 376), *раба* - *рабичка* (К.ССУМ), *баба* - *бабуся* (ІСТ, 45), *мати* - *матунька* (ДБВ, 368).

Малопродуктивним видом словотвірної деривації особових фемінітивів є мутація. Мутаційна деривація охоплює відношення, які полягають у творенні дериватів з новою лексичною семантикою, відмінною від значення твірного слова. Мутаційні відношення виявляються між вивідними і похідними словами однієї або різної частиномовної належності. Проте у будь-якому випадку мотивувальні і мотивовані жіночі деривати виражають неоднакові лексичні значення. Для них характерні різні об'єкти номінації – один для твірного, а інший – для похідного, незважаючи на те, з допомогою яких словотворчих засобів оформлюється мутаційне словотвірне значення. Напр., слово *бань* позначає особу чоловічої статі за титулом, а слово *бановна* має інше значення – називає особу жіночої статі за спорідненістю, зокрема дочку за титулом батька. Прикладом міжчастиномовної мутаційної деривації фемінітивів є пара *породити* – *пород~~ѣ~~ля*. Слово *породити* означає дію, яка характеризує процес народження дитини, а слово *пород~~ѣ~~ля* позначає особу, яка народила дитину. Отже, обов'язковою умовою мутаційної деривації особових фемінітивів є творення слів з новим лексичним значенням.

Мутаційні фемінітиви мають словотвірні значення “жінка за процесуальною ознакою, названою твірним словом”, “жінка за статичною ознакою, названою твірним словом”, “дружина чоловіка за діяльністю, названою твірним словом” і “дочка чоловіка за діяльністю, названою твірним словом”. У формуванні дериватів з такими словотвірними значеннями беруть участь суфікси *-к-а*, *-лиц-а*, *-ниц-а*, *-н-а*, *-евн-а*, *-овн-а*, *-ин-ая*, *-их-а*, *-ов-ая* тощо, напр.: *ворожити* - *ворожка* (МІКСВ, пв), *доити* - *доилица* (К.ССУМ), *пань* - *панна* “дочка пана” (АЗР, 2, 38), *царь* - *царевна* “дочка царя” (ЖКВ, 409), *воить* - *войтовна* “дочка вйта” (АС, IV, 9), *староста* - *старостиная* “дружина старости” (АС, VI, 222), *гетмань* - *гетмановая* “дружина гетьмана” (АС, VI, 57).

До мутаційних дериватів, на нашу думку, належать і фемінітиви, утворені способом осново-, словоскладання. При формуванні їх відбувається перехід словосполучення в

однослівну конструкцію шляхом злиття основ із порушенням лексичного значення вивідної сполуки. Особливості деривації складних фемінітивів позначаються і на їх словотвірному значенні. У дериваційному значенні таких іменників відображаються значення основ вихідного словосполучення з урахуванням особливостей властивих їм валентних зв'язків [7: 37]. Деякі мовознавці вважають, що складним дериватам притаманний особливий тип словотвірного значення – еднальний [8: 54-55; 4: 31]. Однак в основі формування словотвірного значення складних фемінітивів лежить не лише характер процесу їх творення, але й співвідношення значень твірного і похідного. Частина фемінітивів мають значення, відмінні від значень вивідних сполук, напр.: *Бога родити* - *богородица* (ГКР, 344). Окремі складні назви жінок спільні за семантикою з твірними словосполученнями, зокрема з тими, стрижневим словом яких є фемінітиви, напр.: *Бога отроковица* - *богоотроковица* (УЄ Кал., 759), *присная дѣва* - *приснодѣва* (НП, 435). Незважаючи на це, вони виражають значення також не цілком відповідні значенням вивідних сполук: семими їх значень розчленовано представлені у семантичній структурі словосполучень.

Мутаційним словотвірним значенням характеризуються ще фемінітиви, утворені способом субстантивації прикметників і дієприкметників, оскільки вони, як й інші мутаційні деривати, набувають у процесі деривації значень, відмінних від значень твірних слів, напр.: *кохана* - *кохана* “кохана дівчина” (К.ССУМ), *воевода* - *воеводиная* “дружина воєводи” (ДМВН, 195).

Зауважимо, що серед фемінітивів виділяються моносемантичні і полісемантичні номінації. Основну частину найменувань жінок становлять однозначні слова, які мотивуються різними за семантичною структурою основами – моносемантичними та полісемантичними.

Більшість однозначних фемінітивів зумовлюється моносемантичними словами, реалізуючи модифікаційне або мутаційне словотвірне значення, напр.: *учитель* - *учителька* (К.ІСТ), *небожчикъ* - *небожчица* (АЗР, 2, 103), *малжонокъ* - *малжонка* (ДМВН, 174), *селянинъ* - *селянка* (АСО, 323), *землянинъ* - *зе(м)янка* (АЖМУ, 66), *теща* - *тещейка* (АТ, 443), *князь* - *княжна* “дочка князя” (МІКСВ, укх), *король* - *королева* “дочка царя” (К.ІСТ), *писарь* - *писаревая* “дружина писаря” (АС, IV, 24), *маршалокъ* - *маршалковая* “дружина маршалка” (ПВКРДА, 2, 24), *староста* - *старостянка* “дочка старости” (К.ССУМ), *попъ* - *попадница*

“дружина попа” (К.ІСТ). Кілька однозначних фемінітивів мотивується багатозначними словами, напр.: *дівка* “молада дівчина”, “служниця”, “дочка” - *діво́йка* “молада дівчина” (КВ, 371).

Частина найменувань жінок належить до полісемантичних слів. Вони відзначаються різною семантичною співвіднесеністю з мотивувальними словами. Деякі з них утворюються від однозначних слів, реалізуючи їхні значення і набуваючи додаткових значень у процесі деривації, при цьому характеризуються неоднаковими словотвірними значеннями. Напр., слово *товаришка*, мотивоване іменником *товариш* “товариш”, у значенні “товаришка” (УЄ Кал., 214-215) має модифікаційне значення, а в значеннях “дружина” (СС, 161), “співправителька” (К.ІСТ) – мутаційне значення.

Складніші семантичні відношення наявні між багатозначними фемінітивами і полісемантичними твірними словами. Одні з таких фемінітивів розвивають усі або кілька значень вивідного слова, виступаючи модифікаційними утвореннями. Напр., слово *арендарка* “орендарка” (ІСТ, 30), “шинкарка, корчмарка” (ТУ, 238), мотивуючись іменником *арендар* з відповідними значеннями “орендар” (АрхЮЗР, 3, IV, 238), “шинкар, корчмар” (АЖМУ, 121) є модифікаційним дериватом; слову *бабка* “мати батька або матері” (ДМВН, 252-253), “стара віком жінка” (КР, 159), “повитуха” (ІСТ, 45), зумовленому фемінітивом *баба* “мати батька або матері” (ККПС, 154), “стара віком жінка” (ЗВП, 120), “взагалі жінка” (РДВ, 15), “повитуха” (УЄ № 29519, 160), “ворожка” (ГКР, 362), притаманне також модифікаційне значення. Інші полісемантичні фемінітиви, реалізуючи всі або окремі значення твірних слів, набувають ще додаткових значень, що спричинює формування у них неоднорідної словотвірної семантики. Напр.: слово *жонка* зі значеннями “особа жіночої статі” (ЗВП, 274), “дружина” (ВГ, 24) при мотивації іменником *жона* “особа жіночої статі” (ЗВП, 97), “дружина” (ДМВН, 148) є модифікаційним дериватом, а зі значенням “служниця” (КР, 165) – мутаційним.

Отже, деякі багатозначні фемінітиви за одними лексико-семантичними варіантами є мутаційними дериватами, оскільки виражають відмінні від мотивувальних слів значення, а за іншими лексико-семантичними варіантами – модифікаційними утвореннями, бо характеризують жінок за тими ознаками, які виражені співвідносними номінаціями, напр.: *крамар* - *крамарка* “дружина крамаря” (АрхЮЗР, I, XI, 297), “крамарка” (К.ІСТ).

князь - княгиня "дружина князя" (АЗР, 1, 359), "титул княгиня" (АЖМУ, 70). Такі багатозначні фемінітиви виділяються в окремий розряд дериватів за семантикою - мутаційно-модифікаційних. Таким чином, між мутаційними і модифікаційними дериватами встановлюється проміжна група слів з мутаційно-модифікаційним словотвірним значенням.

Полісемантичні фемінітиви за вторинними значеннями можуть виступати мутаційними утвореннями, якщо такі слова аналізувати як лексико-семантичні деривати, що не виключається. У такому разі значення похідних фемінітивів мотивуватимуться їх первинним значенням, напр.: дівка "молода дівчина" (К.ССУМ) - дівка "дочка" (АСО, 58), "служниця" (К.ССУМ).

Встановленням різновидів словотвірних значень, специфічних особливостей кожного різновиду не вичерпується проблематика закономірностей формування словотвірної семантики фемінітивів.

Важливим аспектом аналізу деривації іменників на позначення особи жіночої статі є виявлення і формулювання словотвірних значень. Виведення словотвірних значень особових фемінітивів ґрунтується на трансформації смислового обсягу похідних слів у певні синтаксичні конструкції, які відбивають ономазіологічну структуру найменувань. Однотипність таких перетворень свідчить про наявність спільних словотвірних значень. Встановлення синтаксичних конструкцій базується на перифразуванні змісту дериватів. Перефразуванням вважається заміна похідного слова на словосполучення, яке містить твірне слово та інше слово чи сукупність слів, що мають значення, властиве форманту похідного [1: 10-11].

Перифразування поняттєвого змісту похідних специфічне для кожного виду семантичної деривації фемінітивів: модифікаційного і мутаційного. Залежно від семантики словотвірних засобів, особливостей їхньої сполучуваності з твірними словами, модифікаційні фемінітиви поділяються, як зазначалось, на деривати зі значеннями жіночості і гіпокористичності.

Смисловий обсяг модифікаційних дериватів зі значенням жіночості ґрунтується на набутті у словотвірному акті означування поняттям семи "жіноча стать". Перифразою для них виступає словосполучення, яке складається з твірного слова - мотиватора і загальної жіночої назви - модифікатора, або складнопідрядне синтаксичне утворення з тими самими

компонентами, причому у головній частині знаходиться модифікаційний компонент, а в підрядній частині конкретизується значення мотивувального компонента. Напр., дериват *пекарка* має значення “жінка-пекар”, або “жінка за родом діяльності, названим твірним іменником чоловічого роду”, слово *католичка* – значення “жінка-католик” чи “представниця тієї релігійної віри, яка позначена твірним словом”, назва *чехиня* – значення “жителька Чехії” або “представниця тієї нації, яка названа твірним словом”.

Як видно з прикладів, перифразування змісту модифікаційних дериватів зі значенням жіночості неоднакове. На таку особливість словотвірної семантики фемінітивів звертав увагу А.Д.Зверев. Він зазначав, що слова типу *вчителька*, *поетеса* утворюються внаслідок модифікації назв чоловіків і мають значення “жінка-вчитель”, “жінка-поет”. Твірні іменники чоловічого роду таких фемінітивів вживаються на позначення обох статей, тоді як слова на зразок *московка*, *грузинка* семантично мотивуються, як і співвідносні з ними маскулінні назви, іменниками у формі множини. При цьому семантична мотивація фемінітивів, на його думку, відображається у перифразах “жителька Москви”, “жителька Грузії”, а структурно-семантична – у перифразах “особа жіночої статі серед москвичів”, “особа жіночої статі серед грузинів”. У такому разі, вважає мовознавець, назви *московка*, *грузинка* можуть трактуватися як деривати з мутаційним значенням [3: 25]. Однак, незважаючи на незначні відмінності у перифразуванні змісту вказаних мовознавцем слів, всі вони характеризуються модифікаційним словотвірним значенням.

Поняттєвий зміст фемінітивів зі значенням гіпокористичності базується на вираженні суб’єктивної оцінки, емоційно-експресивного ставлення до означуваного. Для дериватів з таким значенням перифразою є атрибутивна сполука, до складу якої входить твірне слово жіночого роду – мотиватор і якісний прикметник – модифікатор, що представлений імпліцитно у структурі перифрази, виступаючи показником характеру вияву ознаки. Мотиватором гіпокористичних утворень виступають стилістично нейтральні слова, до яких приєднується ознака пестливості або здрібніло-пестливості, напр.: *лагідна мати* - *матонька*; *маленька*, *хороша цорка* - *цоречка*.

Основою мутаційної деривації, як було відзначено, є творення слова з новим лексичним значенням. У зв’язку з цим фемінітиви і їхні твірні основи представляють різні об’єкти

номінацій, поняттєвий зміст яких відображається у перифразі. Для мутаційних особових фемінітивів перифраза відзначається неоднаковим формулюванням.

Характерною перифразою для фемінітивів, що іменують дружин і дочок за діяльністю чоловіків і батьків, є атрибутивна сполука, у якій на ономасіологічну базу вказує прикменник чи іменник чоловічого роду, що цілком або частково входить у структуру деривата, а на ономасіологічну ознаку – загальна жіноча назва, імпліцитно виражена у структурі фемінітивів. Напр., *царева* – *царева дружина* чи *дружина царя*, *воєводянка* – *воєводи́на дочка* або *дочка воєводи*. Перифраза мутаційних дериватів може розгортатися ще у синтаксичну конструкцію з конкретизацією ономасіологічної ознаки, напр., “дружина чоловіка за саном, названим твірним словом” (*чаши́никова*, *подстоли́ная* тощо). Така перифраза властива і фемінітивам, які походять від слів іншої частини мови. Напр., перифразою для деривата *прачка*, мотивованого дієсловом *прати*, є “жінка за діяльністю, названою твірним словом”.

Помітна різниця у перифразуванні змісту дериватів виявляється між мутаційними фемінітивами, мотивованими одним словом, і дериватами, мотивованими словосполученням. На відміну від мутаційних фемінітивів, які походять від одного слова, продукування складних фемінітивів, як вказувалось, характеризується переведенням твірного словосполучення в іншу граматичну форму зі зміною його лексичного значення. На трактування змісту складних фемінітивів впливають значення основ вивідної сполуки. У зв'язку з цим, значення складних дериватів тлумачиться за допомогою перифраз, до складу яких входить загальна назва жінки – модифікаційний компонент і твірні основи вивідного словосполучення як мотивувальна частина. Напр., словотвірне значення іменника *мироноси́ця*, зумовленого сполукою *миро носити*, перифразується як “жінка, що приносить миро”.

Таким чином, словотвірна семантика відображає семантичний аспект процесу словотворення фемінітивів в українській мові XVI-XVII ст. Основна частина фемінітивів реалізує модифікаційні значення жіночості, менша кількість фемінітивів – модифікаційні значення гіпокористичності та мутаційні значення. До явищ модифікаційної деривації належить номінативна модифікація, яка характеризується перетворенням чоловічих особових номінацій у жіночі (*клеветник* – *клеветни́ця*), фемінітивів у жіночі назви (*баба* – *прабаба*) та

стилістична фемінітивів у е Явищем мутації жіночі (*кашт дісприкметники миленька* “кох (Бога матерь -

АЖМУ – XVI ст. (1582-1596). – 190с.

АЗР – Ак и изданные Арх

АрхЮЗР

Комиссией для

Киевском воен

1914. – Ч. I, т. XI;

AS – Ar

Lwow, 1890. – T

АСО – А

думка, 1970. – 2

АТ – Ан

АЮЗР –

России, собра

Санктпетербур

ВГ – Во

Наук. думка, 19

ГКР – Г

І.П.Чепіга – К

ДБВ – Р

XVII ст. “Рієк

369.

ДМВ –

актових докум

думка, 1981. –

ЖКВ –

ЗВП –

Наук. думка, 1

ІКА – І

ІСТ –

Є.Тимченка. –

КВ – І

УП II. – С.370

стилістична модифікація, що відображає трансформацію фемінітивів у емоційно забарвлені слова (*дівчина - дівчинонька*). Явищем мутаційної деривації є перетворення чоловічих імен у жіночі (*каштелянь - каштелянка*), дієслів, прикметників, дієприкметників у фемінітиви (*прати - прачка, миленька - миленька "кохана дівчина"*) та словосполучень у фемінітиви (*Бога матерь - Богоматерь*).

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЖМУ – Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVIст. (1582-1588pp.) / Підгот. до вид. М.К.Бойчук. – К.: Наук. думка, 1965. – 190с.

АЗР – Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – СПб., 1846-1851. – Т. I-IV.

АрхЮЗР – Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – К., 1914. – Ч. I, т. XI; 1914. – Ч. 3, т. IV; 1909. – Ч. 8, т. III.

AS – Archiwum ksiazat Lubartowiczow Sanguszkow w Slawucie. – Lwow, 1890. – Т. IV; 1910. – Т. VI.

АСО – Акти села Одрехови / Відп. ред. Л.Л. Гумецька. – К.: Наук. думка, 1970. – 260с.

АТ – Анонім. Теща // Укр. п. II. – С. 322-326.

АЮЗР – Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Санктпетербургъ, 1863. – Т. I.; 1865. – Т. II.; 1867. – Т. III.

ВГ – Волинські грамоти XVIст. / Відп. ред. В.В. Німчук. – К.: Наук. думка, 1995. – 245с.

ГКР – Галятовський Іоаникій. Ключ розуміння. / Підгот. до вид. І.П.Чепіга. – К.: Наук. думка, 1985. – 443с.

ДБВ – Вірші – пісні із співаників. Із друкованої брошури кінця XVII ст. "Piękna u wesola wciecha przy Dobrey mysli..." // УП II. – С. 368-369.

ДМВ – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. (Збірник актових документів) / Підгот. до вид. В.В.Німчук та ін. – К.: Наук. думка, 1981. – 316с.

ЖКВ – [Житіє князя Володимира] // УЛ II. – С. 403-414.

ЗВП – Зіновій Кліментій. Вірші. Приповісті посполиті. – К.: Наук. думка, 1971. – 391с.

ІКА – Історія о Аттілі, королі угорськом // УЛ I. – С. 396-443.

ІСТ – Історичний словник українського языка / Під ред. Є.Тимченка. – Київ – Харків, 1930-1932. – Мюнхен, 1985. – Т. I. – 947с.

КВ – Вірші – пісні із співаників. Із записів Кондрацького // УП II. – С. 370-382.

К.ІСТ – Картотека до Історичного словника українського языка
Тимченка. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України –
Львів.

ККПС – Книга Київського підкоморського суду (1584-1644) /
Відп. ред. В.В. Німчук. – К.: Наук. думка, 1991. – 344с.

КР – Кленович Севастьян Фабіан. Роксоланія // УПІ. – С. 114-167.

К.ССУМ – Картотека до словника української мови XVI – I пол.
XVII ст. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. –
Львів.

МІКСВ – Проф. Хв. Тітов. Матеріали для історії книжної справи
на Вкраїні в XVI-XVIIIвв.: Всезбірка передмов до українських
стародруків. – К., 1924.

НП – Няговские поучения // Ласло Дэже. Украинская лексика сер.
XVI века: Няговские поучения (словарь и анализ). – Дебрецен, 1985. –
525с.

ПВКРДА – Памятники, изданные Временной комиссией для
разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском
военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – К., 1846-
1848. – Т. I-IV.

РДВ – Реєстр доходів і видатків. – Львів, 1607-1645.

СС – Синоніма славеноросскаѧ // ЛЗ. – С. 175-194.

Тр. – Тріодіон Си єсть Трігѣснець. – К., 1627.

ТУ – Торгівля на Україні. XIV – середина XVII століття: Волинь і
Наддніпрянина / Відп. ред. М.Ф. Котляр. – К.: Наук. думка, 1990. –
408с.

УЄ №29519 – Учительне євангеліє. – З території Бойківщини,
XVIст.

УЄ Кал. – Єв(г)ліє ҃чителное албо Каѣзанѧ на кождѣю Н(д)лю и
Свѣта оурочистыѣ. Пре(з) С(т). W(т)ца нѣшего Калліста... – К., 1637.

УЄ Кал. – Єв(г)ліє ҃чителное албо Каѣзанѧ на кождѣю Н(д)лю и
Свѣта оурочистыѣ. Пре(з) С(т). W(т)ца нѣшего Калліста... – К., 1637.

1. Волоцкая З.М. Опыт описания деривативных значений (на
материале русского и польского языков): Автореф. дис... канд.
филол. наук: 10.02.02 /Ин-т славяноведения и балканистики АН
СССР. – М., 1972. – 25с.

2. Грещук В.В. Український відприкметниковий словотвір. – Івано-
Франківськ: Плай, 1995. – 206с.

3. Зверев А.Д. Словотвірне значення в семантичній структурі
похідних // Мовознавство. – 1988. – № 1. – С. 22-27.

4. Земская Е.А. Словообразование как деятельность. – М.:
Наука, 1992. – 221с.

5. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая
(1936) // Курилович Е. Очерки по лингвистике. – М.: Из-во
иностр. л-ры, 1962. – С. 57-70.

6. Лопатин В.В. Русская словообразовательная морфемика:
Проблемы и принципы описания. – М.: Наука, 1977. – 316с.

Проблемы и принципы описания. – М.: Наука, 1977. – 316с.

Проблемы и принципы описания. – М.: Наука, 1977. – 316с.

7. Мамра
Мовоз

8. Русская

9. Цигане
Слов

думка

10. Ян
слово

11. Доку
1962.

СУС
МОДИФ

Цей

успадкова

праслов'я

було озна

-а дериву

bratana "д

"невільни

когда "кор

Поряд із

[1: 105].

"У

зберіг в у

двофункц

закінченн

зазначено

протягом

2: 160;

українськ

складних

продукує,

виступали

вигляді, –

7. Мамрак А.В. Семантичний аспект словотвірної співвіднесеності // Мовознавство. – 1990. – №1. – С.34-38.
8. Русская грамматика. – М.: Наука, 1980. – Т.1. – 783с.
9. Циганенко Г.П. Словотвірне значення як категорія дериватології // Словотвірна семантика східнослов'янських мов. – К.: Наук. думка, 1983. – С.5-17.
10. Яценецкая М.Н. Семантические вопросы теории словообразования. – Томск: Из-во Томского ун-та, 1979. – 242с.
11. Dokulil M. Tvoření slov v češtině: Teorie odvozování slov. – Praha, 1962. – 247s.

Світлана СЕМЕНЮК (Запоріжжя)

СУФІКС-ЗАКІНЧЕННЯ –А В ІМЕННИКАХ З МОДИФІКАЦІЙНИМ ЗНАЧЕННЯМ ЖІНОЧОЇ СТАТІ (КІНЕЦЬ ХVІІІ–ХХСТ.)

Цей формант – один з найдавніших фемінізуючих засобів, успадкованих ще з праіндоевропейської епохи [1: 105]. У праслов'янській мові “сильно вираженою функцією суфікса *-ā* було означення природного жіночого роду” [6: I: 501]. Формант *-a* деривував кореляти від назв істот чоловічого роду, наприклад: *bratana* “дочка брата, кузина” < *bratanь* “син брата, кузен”; *orba* “невільниця” < *orbь* “невільник”; *sosěda* “сусідка” < *sosěd* “сусід”; *korva* “корова” < *korvь* “віл”; *lisa* “лисиця” < *lisь* “лис” [6: I: 60]. Поряд із цим він виступав у ролі детермінатива іменної основи [1: 105].

“У функції творення жіночих назв осіб від чоловічих він зберіг в українській мові успадковану з праслов'янської мови двофункціональність: продовжував виступати в ролі суфікса-закінчення” [2: 160]. За свідченням дослідників, назви зазначеного типу фіксуються з найдавніших писемних пам'яток протягом усіх періодів розвитку української мови [4: 88, 116, 109; 2: 160; 3: 58]. Поряд із суфіксом-закінченням *-a* в новій українській мові функціонує формант *-ja*, оскільки внаслідок складних дериваційних процесів [3: 22, 57–58] структури, які він продукує, “не сприймалися як утворення з суфіксом *-ja*. Такими виступали лише ті структури, де суфікс *-ja* зберігся в первісному вигляді, – тільки після голосних” [3: 58].